
FEJEZETEK KÖZÉP-, KELET- ÉS DÉLKELET-EURÓPA TÖRTÉNETÉBŐL

A harmadik balkáni háború

A szófiai Macedón Tudományos Intézet, az Állami Levéltár, a Bolgár Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete és a skopjei Bolgár Kulturális Klub 2013. szeptember 28-án közös konferenciát rendezett a mára már elfeledett „harmadik” balkáni háború, a szerbellenes albán–macedo-bolgár felkelés kitörésének 100. évfordulója alkalmából (1913 október), s az elhangzott előadások kötetben is megjelentek. Ez persze önmagában még nem ok arra, hogy a konfliktus és a könyv megragadja figyelmünket, hiszen számtalan egyenetlen színvonalú tanulmánykötet látott már napvilágot. Itt azonban koncepcionálisan másról van szó, és nemcsak abban az értelemben, hogy a szerzők az eseményeket – a bolgár fél álláspontját hangsúlyoztatva – másképp interpretálják, mint teszik azt a szerbek, vagy akár a nyugat-európai történészek, hanem azért, mert a tanulmánykötetben nem az előadásokon, hanem a forrásközléseken van a hangsúly. A 300 oldalas tanulmánykötet kétharmada a szófiai levéltárakban található, az albán–macedo-bolgár felkeléshez kapcsolódó jelentések faksimile kiadása (ahol az írás olvashatatlan, ott a szerkesztők átírták a szöveget). A maradék 100 oldalon bilingvis, bolgár–albán nyelvű tanulmányokat olvashatunk, melyek az itt közölt iratokra támaszkodnak, tehát a torzítás lehetőségét a minimálisra redukálják (igaz az elhallgatás lehetősége fennáll). De a tanulmányok egyébként is megmaradnak a tények közlésének szintjén, s nem átideologizáltak. Először is a nyugati szakirodalomban kevésbé tudott, hogy a Dibrában kitört albán felkelést nagyobb külső (IMRO) támogatás övezte, mint belső, hiszen Iszmail Kemali albán kormánya ugyan támogatta a megmozdulást, de a másik hatalmi centrum, Esszad pasa és köre, akik a Macedóniát és Koszovót a két Balkán-háborúban megszerző szerbekkel kooperáltak, nem lépett akcióba, miként elmaradt Issza Boletini támogatása is hasonló okok miatt. A szerbek persze az IMRO részvétele miatt azzal érvelnek, hogy a felkelésben a bolgár állam revanspolitikája is benne van, ez azonban csak helytel-közzel igaz. Mert igaz ugyan, hogy a tikvesi felkelés vezetői Albániába menekültek a második Balkán-háború bolgár veresége után, s igaz az is, hogy Jane

Szandanszki maga is tárgyalta Iszmail Kemalival és Haszan Pristinával, a szerbellenes albán kormány vezetőivel, de a bolgár kormányzat számára a felkelés túl későn jött. A második Balkán-háború előtti tárgyalások sokkal több sikerrel kecsegtettek volna bolgár szemszögből, s júliusig a bolgár kormányzat támogatta is az albánokkal való kooperációt. Kemali kormánya azonban sem pénzzel, sem fegyverrel, sem elszántsággal nem rendelkezett, a tikvesi macedobolgár (IMRO) felkelés kudarca pedig intő jel volt számára. A szeptember végén kitört felkelés tehát spontán volt, de erejét mutatja, hogy reguláris, tűzérsséggel is rendelkező szerb alakulatok ellen is ideiglenes sikert ért el. Ezekben a harcokban részt vett Petar Csaulev, az IMRO központi bizottságának tagja, mégpedig az egyik támadó szárny vezetőjeként és Hriszto illetve Milan Matov, szintén IMRO-tag, akik albán egységek felett is parancsnokoltak. Reguláris bolgár tisztek jelenlétéről azonban nem tudunk (nevezettek részt vettek a bolgárok oldalán a két Balkán-háborúban és Protogerov alezredes – szintén IMRO-tag – révén katonai kapcsolatuk is volt, mi több kormánytagok – Genadijev – kezébe küldték közvetlenül leveleiket), de a kormányzat pénzügyi segítséget csak a felkelés leverése után küldött. Ez persze nem azt jelenti, hogy a bolgár kormányzat nem profitálhatott volna a felkelés sikeréből. Mindenesetre az albán kártya, melynek kijátszására a törökök (és szerbek) ellen már 1909 óta készültek a bolgárok (mint ez kiderül *Georgi Georgiev*, a bolgár-albán kapcsolatok alakulását vizsgáló tanulmányából), értékét veszítette azzal, hogy a Balkán Szövetség végül orosz közvetítéssel, a szerbek bevetelével antantbarát entitásként jött létre, így az albánok hirtelen a másik táborban találták magukat. Szintén érdekes adalék, hogy a nyugati történészek nagy része nem tud Csaulev hátrahagyott dokumentumairól, naplójáról és pusztán Matov tevékenységére támaszkodnak (mint a *Catherine Horel* szerkesztette kötetben a neves francia Balkán-kutató, *Bernard Lory*), noha Csaulev naplóját már publikálták a Makedonszki Pregledben. A nyugatiak azonban a Macedonian Review cikkeket olvassák, s nem a „bolgárbarát”, Makedonszki Pregledet, noha az ideológiai elfogultságon felülemelkedve számos alapidokumentumot találhatnak. Ilyenek például az első albániai bolgár ügyvivő Todor Pavlov jelentései az albán és macedobolgár menekültek helyzetéről, a bolgár kormány humanitárius segélyakciójáról, vagy Kolusev cetinjei bolgár követ jelentései, aki egyértelműen jelezte, hogy az albán fél nem jó szövetséges, mert sem elismertsége-támogatottsága, sem fegyvere nincs, az előkelők egy része pedig szerb zsoldban áll. De elsőrangú forrást találunk a bosszúból Albániába benyomuló szerb haderő albánellenes atrocitásairól, településenként konkrét számokkal. Közben kirajzolódik a bolgár diplomácia háttérembereinek

szerepe, karrierje (a Times tudósítója, Bouchier, mint diplomata, Szimeon Radev, az újságíróból lett bukaresti követ, Jane Szandanszki hazatérése Albániából Bulgáriába Budapesten keresztül), mindez eredeti másutt nem (legfeljebb a Makedonszki Pregled lapjain) közölt források alapján. Pavlov memorandumai alapján képet kapunk a születő albán állam belső problémáiról, kormányválságairól, a helyi potentátok hatalomgyakorlási technikáiról, az adószedésről, fegyvercsempészetéről, stb. Szintén fontos a tanulmányok bilingvis jellege, hiszen az albán történetírás sokáig albán felkelésként kezelte az eseményeket, noha ez már az ideiglenesen felszabadított területek etnikai jellegéből sem következhetett. Grebenarov tanulmánya kilenc, 1878–1916 közötti népszámlálást sorakoztat fel a térség részlegesen szláv jellegének alátámasztására. Ez egyben a statisztikai vizsgálatok irányában is jó kritika, hiszen sem a népességszám, sem a vizsgált területegység, sem a mérőszám (falu, felnőtt férfi, összes lakos), sem az egyes népszámlálások, becslések során használt etnikai terminus technikusok nem egyeznek (exarchista szláv, bolgár, muszlim szláv, keresztény albán stb.). Így még Kral konzul 1897-es és Vaszil Kancsov iskolafelügyelő, oktatási miniszter 1900-as statisztikája sem összevethető (noha a lakosságadatok nagyjából egyeznek), miként az 1901-es falvankénti bontást alkalmazó vilajettérképek alapján sem kapunk képet a lakosságszámról. Noha a kötet egyértelműen a bolgár történetírás paradigmáját kívánja alátámasztani, mégis mindezt tárgyilagosan, mondanivalóját jó forrásbázissal teszi, ráadásul igényes kivitelben. (Ehhez egyetlen kritika – néhány esetben az A/4-es lapokon lévő diplomáciai jelentések kicsinyítése olyan jól sikerült, hogy nem B/5-ös, de A/5-ös lett belőlük, ami a 100 éves, lila tintával gépelt szövegek esetében az olvasónak némi nehézséget okoz).

A. Grebenarov – G. Georgiev (eds.): 100 godini ot ohridszko-debarszkoto vasztanie (100 éve tört ki a díbra-ohridi albán–macedon felkelés, a harmadik balkáni háború). Szofija, 2014.

Demeter Gábor